

تحریم اقتصادی، اثرگذاری ذهنی و کنش سیاسی: نمونه موردی دانشجویان دانشگاه تهران^۱

محمد رضا تخشید*

حنیف عموزاده مهدیرجی**

چکیده

عمده آثار موجود در زمینه مطالعات مربوط به تحریم‌های اقتصادی در رشته روابط بین‌الملل، جنبه‌های حقوقی و اقتصادی آن‌ها را مد نظر خود قرار داده‌اند. اما تحقیق حاضر به دنبال بررسی ابعاد جدیدتری از آثار تحریم‌ها بر روی شهروندان کشور هدف تحریم می‌باشد. در این راستا جنبه‌های ذهنی و روانی اثرگذاری تحریم‌های ایالات متحده آمریکا بر نوع مطالبات و سطح مشارکت سیاسی شهروندان ایرانی موضوع پژوهش در نظر گرفته شده است. فرضیه تحقیق بیان می‌دارد که هرچه تحریم‌ها بر روی شهروندان اثرگذارتر باشد، رفتار سیاسی آنان ماهیتی خشونت‌آمیز پیدا کرده و نوع مطالبات افراد به سمت موضوعات اقتصادی‌تر حرکت خواهد کرد. اما نتایج حاصل شده نشان می‌دهد که علی‌رغم افزایش میزان مشارکت سیاسی افرادی که تحریم‌ها را اثرگذار ارزیابی کرده‌اند، نوع مطالباتشان بیشتر حول محور موضوعات مدنی و سیاسی دارای سطح معناداری قابل تبیینی می‌باشد. محقق بر این باور است که این خصیصه مربوط به ویژگی‌های خاص جامعه آماری تحقیق، یعنی دانشجویان دانشگاه تهران می‌باشد و در صورت گسترده‌تر شدن جامعه آماری، امکان سنجش فرض اولیه، مجدداً مهیا خواهد شد. لازم به ذکر است، داده‌ها از طریق توزیع پرسشنامه میان دانشجویان دانشگاه تهران بدست آمده و ابزار تجزیه و تحلیل آماری آن نیز، نرم افزار SPSS می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: آثار ذهنی تحریم‌ها، رفتار سیاسی، تقاضای سیاسی، دانشجویان دانشگاه تهران

* استادیار گروه روابط بین‌الملل دانشگاه تهران Takhshid@ut.ac.ir

** دانشجوی دکتری علوم سیاسی دانشگاه تهران (نویسنده مسئول) Hamoozadeh@ut.ac.ir

تاریخ دریافت: ۹۴/۴/۱۰، تاریخ پذیرش: ۹۴/۶/۲۷

۱. مقدمه

تحریم (Sanction) فعالیتی است که بوسیله یک یا چند بازیگر بین المللی، به منظور تنبیه دیگر کنشگران بین المللی صورت می گیرد که در واقع امکان برقراری آن از سوی هر یک از بازیگران نظام بین الملل میسر است. در واقع تحریمها مجازاتها یا تمهیداتی هستند که به منزله ابزار قدرت به کار گرفته می شوند. عمده بازیگران مورد تحریم واقع شده در سیاست بین الملل را حکومتها، نخبگان سیاسی، و یا حتی شرکت های وابسته به کشوری خاص؛ و تحریم کنندگان اصلی را بازیگرانی چون سازمان ملل متحد و دیگر دولت ها در سطوح کلان، تا برخی از مصرف کنندگان خاص در سطوح خرد، بسته به ماهیت و موضوع تحریم، تشکیل می دهند (نوسل، ۱۳۸۸، صص. ۸۸۸-۸۹۰). تحریم دو بازیگر اصلی دارد. کشور یا کنشگر فرستنده (Sender) و کشور یا کنشگر هدف (Target) که تحریم علیه آن انجام می گیرد. برخی تحریم اقتصادی را جزئی از مهارت های دیپلماتیک می دانند. این برداشت بیشتر معطوف به قرن های پیشین است و امروزه استراتژی برپا نمودن تحریم اقتصادی در جریان خصومت های جاری عصر نوین دارای معنایی گسترده تر از مفهوم سنتی آن تلقی می شود؛ به ویژه پس از ۱۹۹۰، هم گام با تغییر الگوی ساختار بین الملل از نظم دو قطبی به تک قطبی، الگوی تحریم نیز دچار تغییر شده است؛ بطوری که از تحریم به عنوان سیاست برتر یا جایگزین ابزار نظامی با هزینه کمتر نام می برند (زهرانی، ۱۳۷۶، ص. ۴).

در میان اغلب موارد مکتوب شده، کشورهای بزرگ از تحریم به عنوان یکی از ابزارهای مهم در حوزه سیاست خارجی خود استفاده می نمایند. در این میان برخی از اختلافات میان کشورهای همسایه سبب شکل گیری و آغاز دسته ای از تحریمها شده است. از نمونه های مشهور موجود در این حوزه می توان به تحریم های اندونزی در مقابل مالزی ۱۹۶۰، اسپانیا علیه بریتانیا ۱۹۸۴-۱۹۵۰ در ماجرای درگیری دو کشور بر سر جبل الطارق (Gibraltar)، هند علیه نپال در ۱۹۹۰-۱۹۸۹ و یونان مقابل آلبانی در دهه ۱۹۹۰؛ هنگامی که رهبر جمعیت یونانیان ساکن آلبانی توسط نیروهای انتظامی این کشور دستگیر شد؛ اشاره نمود (Elliot, Hufbauer, & Oegg, 2008, p. 6). با وجود مواردی از این دست، یعنی شروع تحریمها توسط یک کشور همسایه و اختلافات میان کشوری در سطح منطقه ای، بخش بیشتر تحریمها یا به صورت دست جمعی توسط سازمان های بین المللی صورت پذیرفته و یا اینکه فرستنده آن عمدتاً کشوری قدرتمند از لحاظ سیاسی، اقتصادی و یا نظامی بوده است. در این راستا می توان به شمار زیادی تحریم های اعمال شده توسط ایالات متحد آمریکا و بریتانیا علیه کشورهای دیگر جهان پس از جنگ اول و دوم جهانی اشاره کرد.

در کنار تحریم‌های یکجانبه صورت پذیرفته توسط قدرت‌های بزرگ می‌توان به تحریم‌های دسته جمعی مجموعه‌ای از کشورها در قالب قطعنامه‌های سازمان‌های بین‌المللی و یا بصورت اتحادیه‌ای دسته جمعی اشاره کرد. برای نمونه تحریم جامعه ملل علیه ایتالیا در ۳۶-۱۹۳۵، تحریم آلمان توسط کشورهای متفق پس از جنگ دوم جهانی، تحریم رودزیا در ۷۹-۱۹۶۵ و در آخر و مهمتر از همه موارد دیگر تحریم سازمان ملل علیه دولت عراق از ۱۹۹۰. همچنین می‌توان به فعالیت سازمان‌هایی غیر از جامعه ملل و سازمان ملل متحد همچون سازمان‌های آفریقایی در قبال اعمال تحریم‌ها در کشورهای حوزه جنوب آفریقا (آفریقای سیاه-Sub-Saharan) بویژه در دهه ۱۹۹۰، اشاره کرد (Hufbauer, Schott, & Elliott, 1985, pp. 5-7). با این وجود، همچنان هدف قدرت‌های بزرگ از اعمال تحریم توسط دیگر کشورها مبهم و نامعلوم به نظر می‌رسد. از این منظر دلایل متعددی را به عنوان انگیزه‌های کشور فرستنده باید ارزیابی نمود. به طور کلی تحریم یکی از ابزارهای دیپلماتیک برای وادار نمودن کشور هدف جهت دریافت پاسخی مناسب ارزیابی می‌شود. در واقع فرستنده از طریق اعمال فشار و مداخله در فرآیندهای تصمیم‌سازی کشور فرستنده سعی در تغییر رفتار وی دارد که در مجموع با هدف ممانعت از جنگ صورت می‌پذیرد. با این اوصاف، مشخص کردن دقیق اهداف تحریم به طور بی‌طرفانه و علمی کاری سخت به نظر می‌رسد. از سویی اهداف تحریم‌ها به طور کلی نیز نزد نظریه پردازان نامشخص است. عده‌ای هدف تحریم را به تنبیه دشمن، بازدارندگی و انتقام‌گیری از رقیب دسته بندی می‌نمایند که عموماً واردات و صادرات و بخش‌های مالی اقتصاد یک کشور را هدف قرار می‌دهد (Elliot, Hufbauer, & Oegg, 2008). برخی دیگر از محققین تحریم را ابزار تأمین امنیت به شیوه‌ای دسته جمعی، آن هم به عنوان الگویی رایج پس از جنگ اول جهانی معرفی می‌کنند که به دلیل شکست سازمان ملل متحد در استفاده از ابزارهای فحری در منازعات منطقه‌ای همچون آنگولا، یوگسلاوی، خلیج فارس و رواندا، اثربخشی آن‌ها در

هاله ای از ابهام قرار گرفته است (Andrew & Khan, 2009, pp. 279-281). اما آنچه که می‌توان از میان ادعای دولتمردان ایران و آمریکا استدلال نمود آن است که هدف از اعمال تحریم‌ها علیه ایران؛ نوعی تلاش سیاسی از سوی دولت آمریکا برای تغییر رفتار دولت ایران در حوزه سیاست بین‌الملل محسوب می‌گردد. در نتیجه، سوال اصلی پژوهش این است که: «ارزیابی دانشجویان از میزان اثرگذاری تحریم‌های ایالات متحده آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران چه تأثیری بر سطح رفتار و نوع تقاضای سیاسی آنان داشته است؟» همچنین پژوهش حاضر به دنبال آن خواهد بود تا به برخی از پرسش‌های

فرعی ذیل نیز پاسخی درست و روشن داده شود. پرسش‌هایی از این دست که نوع مطالبات سیاسی دانشجویان در اثر تحریم‌ها چه تغییراتی کرده است؟ میزان و شدت مطالبات به چه حدی است؟ این اثرگذاری ذهنی تحریم‌ها چه تأثیری بر نوع مطالبات دانشجویان داشته است؟ آیا اثرگذاری تحریم‌ها بر ارزیابی دانشجویان از فایده‌مندی پیشبرد برنامه هسته‌ای توسط دولت مؤثر واقع شده است؟ به طور کلی، تصویر ذهنی دانشجویان از برنامه هسته‌ای کشور پس از اعمال تحریم‌ها چگونه است؟ فرضیه پژوهش این است که هرچه تحریم‌های اقتصادی از نظر ذهنی بر روی شهروندان اثرگذارتر ارزیابی شود، میزان مشارکت و تقاضای سیاسی افراد افزایش یافته و تصویر ذهنی آنان از میزان فایده‌مندی برنامه هسته‌ای کشور تغییر می‌یابد. در این تحقیق جامعه آماری دانشجویان دانشگاه تهران مورد بررسی قرار گرفته است. پرسشنامه‌ای با ۴۲ سؤال در میان اعضای یک نمونه ۳۹۰ نفر توزیع شده است و نتایج حاصله به کمک نرم افزار SPSS تجزیه و تحلیل شده است.

۲. چارچوب نظری پژوهش: نظریه تصویر

درباره ارتباط ادراک، قدرت تصور و تصویرسازی و تأثیر آن بر نوع زندگی بشر امروز تحقیقات بی‌شماری صورت پذیرفته است. از آثار و تحقیقات دانشجویی در دانشگاه دنور درباره‌ی اثر قدرت تصویرسازی زنان دانشجو جهت زیباتر کردن بدن و ظاهرشان بر روی میزان افسردگی آنان (Hamilton, 2008, p. 13) گرفته تا آثار برخی صاحب‌نظران در رابطه تفاوت دیدگاه فیلسوفانی همچون دیویی (Dewey) و هوسرل (Husserl) در بازنشاسایی میان شناخت و ادراک انسان (Dahlin, 2001, p. 453)؛ بنابراین بحث ادراک و تصویرسازی انسان موضوعی است جذاب برای روانشناسان و فیلسوفان به طوری که گستره تحقیقات صورت گرفته در این حوزه مختصراً هم غیرقابل تشریح است. اما بدون شک در این اثر، محقق به دنبال بررسی ابعاد روانشناختی ادراک انسانی و قدرت تصویرسازی وی می‌باشد که در این رابطه کارهای ارزشمندی وجود دارد. ادراک (Perception) فرآیندی است که در آن ارگانیزم بدن انسان به سازماندهی و تفسیر اطلاعات بدست آمده از حواس خود جهت تولید معنا برای تجربه‌ای از جهان تعریف می‌گردد. به بیانی دیگر، شخص هنگام مواجه شدن با یک موقعیت و یا شرایط به تفسیر آن رویداد نه بر اساس اطلاعات موجود بلکه بر اساس میزان مطابقت آن با تصاویر پیشین می‌پردازد؛ هر چند ممکن است تصویر اولیه چندان با واقعیت تطبیق نداشته باشد (Pickens, 2005, pp. 43-44).

به طور کلی مباحث مطرح شده ادراک، به عنوان یکی از اجزای شناختی مهم انسان، که بعضاً در متون ترجمه‌ای به غلط تصور (Concept) ترجمه شده است، جزو موضوعات مورد علاقه محققین در حوزه علوم شناختی بوده است و عموماً مطالعات صورت گرفته در رابطه با آن همچون حواس پنجگانه انسان به حوزه‌های شنوایی (auditory)، بویایی (olfactory)، چشایی (gustatory)، لامسه (haptic) و مهمتر از همه بینایی (Visual) تقسیم می‌گردد. وقتی به یک شیء^۲ نگاه می‌شود، ناظر نیازمند اطلاعاتی در مورد موقعیت، شکل، اندازه، بافت و سایر ابعاد آن شیء می‌باشد (Galotti, 2013, p. 39). فرآیند ادراکی از آنجایی شروع می‌گردد که ناظر (شناسنده) با شیء یا پدیده‌ای مواجه می‌گردد. شیء یا رویداد مورد نظر به عنوان محرک‌های بیرونی (محرک‌های دیستال-Distal Stimulus) عمل می‌کند و اطلاعات آن از طریق قوای حسی به مغز منتقل می‌شود. مغز پس از دریافت اطلاعات، ادراک شیء، به ساخت تصویر از آن محرک نموده که این تصویر بدست آمده به عنوان محرک‌های درونی- (محرک‌های پروگزیمال-Proximal Stimulus) از آن شیء یا رویداد شناخته می‌شود؛ در واقع محرک درونی همان تصویر است که از شیء یا محرک بیرونی ادراک شده است. تصویر از آنجایی محرک درونی محسوب می‌شود که در واقع خود نیز به عنوان عامل شناخت در شناسایی شیء یا موضوع جدید مؤثر است. به تصویر شکل گرفته در ذهن فرد تصویر گزارشگر (Retinal Image) گویند^۳. علت نام‌گذاری این مسئله در این نکته نهفته است که ذهن به کمک تصویر اولیه به مقایسه ادراک صورت گرفته از شیء جدید می‌پردازد. در صورت مغایرت تصویر اولیه با تصویر ثانویه، جستجو برای شناسایی بیشتر آغاز می‌گردد. بنابراین فرآیند ادراکی یکی از مهمترین مؤلفه‌های شناختی محسوب می‌شود (Galotti, 2013, pp. 40-41).

در رویکرد شناختی انسان موجودی جستجوگر برای شناخت محیط پیرامونی خود است. با این حال قدرت پردازش ذهنی بشر به حدی نیست که بتواند از همه اطلاعات موجود در اطرافش استفاده نماید. این در حالی است که انسان فکر می‌کند که پردازش کننده توانایی است؛ بنابراین مشتاق است تا اطلاعاتی را دریافت کند که منتظر دریافت آن است. به معنای دیگر، بشر دوست دارد چیزی را ببیند و بشنود که انتظار دیدن و شنیدن آن را دارد. این دانش شکل گرفته در اذهان انسانی را فرآیند شناختی (Cognitive Process) گویند. اصطلاح فرآیند شناختی اشاره به آن چیزی دارد که در ذهن افراد می‌گذرد، هنگامی که ذهن از مشاهده یک محرک به پاسخ آن در گذر است. در این فرآیند نگرش‌ها، هیجانات و انگیزه‌های افراد دخالت مستقیم دارند (کاتم و دیگران، ۱۳۸۶، ص. ۶۲-۶۷).

در ادامه بحث فوق، فیسکه به تشریح چگونگی عملکرد نظام شناختی انسان می‌پردازد. وی بیان می‌دارد که وقتی فردی یا موقعیتی در یک طبقه اطلاعاتی قرار گرفت، افراد دانش عمومی منظمی را در قالب طبقه‌ای از اطلاعات مربوط به آن فرد یا موقعیت به کار می‌برند. اطلاعات ما در مورد رانندگان تاکسی، دانشجویان، اساتید، کارگران، پزشکان، شب امتحان، تماشای فوتبال در استادیوم و ... مثال‌هایی از طبقه‌بندی اطلاعات می‌باشند. این طبقات اطلاعاتی اصطلاحاً شاکله (Scheme) نام دارند. منظور از شاکله، یک طبقه شناختی است که بازنمایشی از دانش ما درباره یک مفهوم یا یک محرک خارجی را در بر می‌گیرد و اجزای تشکیل دهنده هر طبقه شامل اطلاعات ما از صفات و ویژگی‌های آن موقعیت یا محرک است که ممکن است درست یا نادرست باشد (Fiske, 2000, pp. 300-305). این شیوه از شناخت اجتماعی انسان نوع خاصی از شناختن است که به شکل تصورات قالبی معرفت است. در واقع تصویر ذهنی ما از ویژگی‌های یک گروه یا طبقه اجتماعی سبب دسته‌بندی اطلاعات به صورت طبقه‌بندی شده در ذهن انسان می‌گردد.

در سیاست بین‌الملل نیز، تصمیم‌گیرندگان محیط بین‌المللی و انواع دولت‌ها را در قالب تصاویری چون دوست یا دشمن تقسیم می‌کنند. در واقع نظریه تصویر رویکردی روانشناختی است که رابطه بین تصویر سیاستگذاران از سایر کشورها و عملکرد سیاسی آنان را بررسی می‌کند (Blanton, 1996, pp. 25-28).^۴ در این راستا می‌توان به آراء جان فارل، کنث بولدینگ و هالستی نیز اشاره کرد. فارل در کتاب «تصویر و واقعیت در جهان سیاست»، به نقل دیدگاه هیوم در رابطه با نقش تصاویر در شناخت انسان می‌پردازد. هیوم بر این باور بود که ما به اصل واقعیت دسترسی نداریم بلکه تصویری از واقعیت در ذهن ما وجود دارد. در نتیجه مقایسه ما بین دو امر واقعی چیزی جز مقایسه تصویر آن‌ها نیست. فارل معتقد است، در صورت عدم تطابق واقعیت با تصویر ذهنی، ما به حذف اطلاعات غلط می‌پردازیم. این حذف اطلاعات غلط به کمک مکانیسم یادگیری صورت می‌گیرد. فارل عنوان (LRTP: Learning & Reality-Testing Process) را برای آن بکار می‌برد. حذف اطلاعات در برابر تغییر تصویر بوجود آمده نسبت به رویدادی در گذشته، حال و آینده رخ می‌دهد. وقتی ما اکنون با واقعیتی مواجه شویم که بر خلاف تصویر شکل گرفته از آن پدیده در ذهن ما است، و یا اینکه اتفاقی در آینده رخ دهد که خلاف انتظار ما خواهد بود، در این صورت مکانیسم حذف اطلاعات غلط به کمک یادگیری آغاز می‌گردد. این یادگیری بر دو پایه مستقر است: یا بر اساس یادگیری علمی (Scientific Learning) و یا بر اساس عقاید عمومی مردم (Folk Learning) است (Farrell & Asa, 1968, pp. 9-11).

از دیگر مباحث مطرح شده توسط فارل، نقش تصاویر در معمای زندانی و مسلح شدن یا نشدن (Armed or Disarmed) یک کشور به سلاح هسته‌ای است. فارل معتقد است حرکت به سمت تسلیح نظامی یک کشور بر اساس ضریب واکنشی (Coefficient Reactivity) آن دولت صورت می‌گیرد. منظور از ضریب واکنش، مجموعه‌ای از عوامل میان سیستم ارزشی نخبگان تصمیم‌ساز، تصورات عمومی تصمیم‌گیرندگان و تصورات عمومی مردم از دولت یا کشور رقیب است. وی معتقد است برای حل معمای زندانی تنها دو راه حل وجود دارد: اول اینکه تصویر ذهنی طرفین منازعه تغییر کند که این امر بسیار دشوار است. دوم اینکه طرف سومی به عنوان مشخص‌کننده مزایای و معایب تصمیم طرفین وارد بازی گردد که این نقش را عموماً نهادهای بین‌المللی بر عهده می‌گیرند (Farrell & Asa, 1968, pp. 14-21). از منظر هالستی، ساختار اعتقادات و ارزش‌ها ترکیبی از تصاویر هستند که در اثر تعامل میان مجموعه‌ای اطلاعات شکل می‌گیرند. به طور کلی، اثرگذاری این اطلاعات بر شکل‌گیری یک تصویر خاص بستگی به میزان باز یا بسته بودن سیستم اعتقادی فرد دارد و نگرش هر فرد شکل گرفته از مجموعه‌ای از مؤلفه‌های شناختی-اعتقادی به همراه عوامل هیجانی است (Holsti, 1968, pp. 2-3). اما بولدینگ بر این باور است که تصویر یک فرد از یک حقیقت و حتی ارزیابی وی از زندگی خودش (تصویرش از زندگی) ممکن است با یک خطابه از بین برود. در واقع هر پیامی به شکال مختلف، تصویری، شنیداری و یا حتی لمسی ممکن است با تصویر ذهنی فرد در تناقض باشد. در نتیجه فرد مواجه شونده با پیام به دنبال رد و ابطال پیام می‌رود. ساختار دانش ما در مورد هر پدیده نیز بر پایه تصویر ما از واقعیت و تصویر ارزشی ما شکل می‌گیرد. تصویر واقعیت متشکل است از زمان و مکان و تصویر ارزشی طیفی است از سنجش خوشایند یا ناخوشایند یک پدیده (Boulding, 1961, pp. 10-12). به عنوان مثال، دانش ما درباره اینکه «دانشگاه تهران چیست؟» بر پایه این دو نوع تصویر بنا شده است. یعنی تصویر ما از دانشگاه تهران دارای بعد مکانی و زمانی است، یعنی این دانشگاه در خیابان انقلاب واقع شده و آخرین باری که من آنجا بوده‌ام مربوط به هفته پیش می‌باشد. اما ارزیابی من از خوب یا بد بودن کیفیت علمی این دانشگاه تصویر ارزشی است که در ذهنم وجود دارد. به طور کلی، از نظر بولدینگ، تصویر محصول انباشت پیام‌های دریافتی است اما نه انباشت ساده اطلاعات بلکه محصول سازماندهی منظم اطلاعات. هر ملتی از مجموعه تصویرهای افراد آن تشکیل شده است؛ بنابراین نه با یک تصویر بلکه با مجموعه‌ای از تصویرها مواجهیم که کل منسجمی را می‌سازند (فالتزگراف و دوئرتی، ۱۳۷۲، ص. ۴۴۳).

تصویر به نوبه خود بر نحوه تصمیم‌گیری افراد نیز تأثیر گذار است. تصویر افراد گاهی به صورت فردی و گاهی به صورت سازمانی گرفته می‌شود. تصویر افراد در یک سازمان برخاسته از نقش سازمانی آن‌ها می‌باشد؛ هر چند که بسیاری از تصمیم‌ها در نقش‌های بالاتر گرفته شده و به نقش‌های پایین‌تر منتقل می‌شوند. بسته به میزان سلسله مراتبی بودن و یا میزان دموکراتیک بودن سازمان، تصویر از نقش (Role-Image) متفاوت است. امکان تغییر تصاویر ذهنی کارکنان یک سازمان نیز به میزان آزاد بودن گردش اطلاعات در آن ارگان یا سازمان مرتبط است (Boulding, 1961, pp. 97-103). در مجموع، مطرح شدن شاخص‌هایی همچون عامل تجربه شخصی، وضعیت سازمانی، سیستم اعتقادی و دریافت پیام توسط این دسته از صاحب‌نظران می‌تواند رهنمود مناسبی برای یافتن شاخص‌های مناسب جهت طراحی پرسشنامه تحقیق باشد.

۳. عملیاتی‌سازی پژوهش

۳-۱. شاخص‌سازی

ارزیابی ذهنی افراد از یک رویداد بیرونی، تحت تأثیر مؤلفه‌های زیادی است. جهت استخراج شاخص‌های لازم برای اندازه‌گیری شدت و نوع ارزیابی افراد، وجود مبانی نظری و علمی مستدل، الزامی به نظر می‌رسد. به طور کلی هیجان وضعیت پیچیده‌ای است در پاسخ به تجربه‌های دارای بار احساسات (اتکینسون و دیگران، ۱۳۸۸، ص. ۹۷). وقتی رویداد یا عملی را تجربه می‌کنیم، دست به تفسیر موقعیت بر حسب هدف‌ها و بهزیستی خود می‌زنیم. «در مسابقه پیروز شدم و خوشحالم» یا «در امتحان موفق نشدم و افسرده‌ام». این قبیل تفسیرها، ارزیابی شناختی (Cognitive Appraisal) نامیده می‌شود. تفسیر موقعیت به ما کمک می‌کند تا نوع هیجان احساس شده یا شدت آن را مشخص کنیم (اتکینسون و دیگران، ۱۳۸۸، ص. ۴۰۳). ارزیابی نیز طبق تعریف برآورده کردن شخصی یک رویداد است. بدون ارزیابی هیجان رخ نمی‌دهد و این ارزیابی است که موجب هیجان می‌گردد نه خود رویداد (ریو، ۱۳۸۸، ص. ۳۶۳). از نظر آرنولد (Magda Arnold) و به نقل از «پل توماس یونگ»، هر موضوعی به سه شکل ارزیابی می‌گردد: ۱. خوب یا بد؛ مفید یا مضر. ۲. حاضر یا غایب؛ در دسترس یا خارج از دسترس و ۳. ممکن یا ناممکن. پس از ارزیابی هر پدیده تجربه دوست داشتن یا دوست نداشتن به شکلی طبیعی واقع می‌شود. از نظر آرنولد این تجربه همان احساس هیجان است (Young, 1963, p. 517).

درباره نحوه ارزیابی افراد از پدیده‌ها یا موقعیت بیرونی، ادوارد دسی و ریچارد رایان از جمله صاحب‌نظران مطرح می‌باشند. از نظر آن‌ها انگیزش بیرونی (Extrinsic Motivation) و انگیزش درونی (Intrinsic Motivation) سبب ارزیابی هیجانی ما از یک موقعیت بیرونی می‌گردد. در اینجا انگیزش‌دهنده بیرونی همان موقعیت بیرونی محسوب می‌شود که نقش کنترل‌کننده رفتار را بر عهده دارد (Deci & Ryan, 1987, p. 1033). توانایی (Competence)، استقلال (Autonomy) و ارتباط (Relatedness) محرک و هدف از جمله دیگر مفاهیم مورد نظر این دو پژوهشگر هستند. منظور از توانایی این است که فرد تا چه میزان خود را صاحب قدرت برای انجام آن کار می‌داند. هر چه محرک درونی‌تر باشد، احساس توانایی در فرد بیشتر می‌شود. رویدادی هم که به درک شایستگی کمک کند، انگیزه درونی فرد را بیشتر می‌کند. منظور از استقلال این است که فرد تا چه میزان بر اساس اراده خود تصمیم گرفته است. هر چه نقش عامل درونی رفتار بیشتر باشد، احساس استقلال نیز در افراد بیشتر می‌گردد. و اما ارتباط یا تناسب میان محرک و هدف، مبتنی بر این مسأله است که عامل انگیزش تا چه میزان با هدف فرد سنخیت دارد (Baard, Deci, & Ryan, 2004, p. 2045). به عنوان مثال شما به نقاشی علاقه‌مند هستید و می‌خواهید در تابستان به کلاس نقاشی بروید. اما پدرتان برای تشویق شما به فعالیت هنری، برایتان در روز تولد یک وسیله موسیقی هدیه می‌دهد و برای سرگرم شدن شما در فصل تابستان، شما را در کلاس فوتبال ثبت نام می‌کند. تناسبی میان هدف فرد و این عامل انگیزنده وجود ندارد. در این مواقع احساس ناتوانی قوت می‌گیرد و انگیزش درونی فرد کمتر می‌شود.

اما بحث پایانی در این قسمت به نظریه ارزیابی فولکمن و لازاروس اختصاص دارد. این دو محقق رویکردی بیولوژیک به بحث ارزیابی داشته و معتقدند که ارزیابی ما از یک رویداد یا موقعیت در دو سطح اتفاق می‌افتد که هر دو سطح وقوع پدیده ماهیتاً هیجانی هستند؛ یعنی بر اساس میزان خوشایند بودن یا نبودن آن ارزیابی می‌شوند. در ارزیابی اولیه (Primary Appraisal)، فرد ارتباط رویداد بیرونی را با سلامتی، عزت نفس، وضعیت مالی و احترام خود و نزدیکانش می‌سنجد و در ارزیابی ثانویه (Secondary Appraisal) به دنبال آن است تا دریابد که پدیده مذکور تا چه میزان منفعت یا ضرر را می‌تواند برای وی در پی داشته باشد (Folkman, Lazarus, Gruen, & DeLongis, 1986, p. 572). به طور خلاصه، می‌توان لیستی از شاخص‌های مورد نظر برای اندازه‌گیری متغیر مستقل پژوهش ارائه کرد که به شرح ذیل می‌باشد:

- تجربه شخصی افراد از کشور ایالات متحده آمریکا یا همان تصویر اولیه.

- تصویر ذهنی افراد از کشور ایالات متحده آمریکا یا همان تصویر ثانویه.
  - تصویر ذهنی فرد از زندگی در کشورش ایران و مقایسه آن با تصویر وی از آمریکا.
  - تصویر ذهنی فرد از پروژه هسته‌ای شدن ایران.
  - تصویر ذهنی و ارزیابی کلی فرد از تحریم‌ها: مشروعیت یا عدم مشروعیت تحریم‌ها.
  - ارزیابی اولیه فرد از میزان اثرگذاری تحریم: توجه به مقوله رعایت یا عدم رعایت عزت نفس و احترام فرد، وضعیت مالی، وضعیت زندگی بستگان و نزدیکان فرد.
  - ارزیابی ثانویه افراد از تحریم: آیا تحریم‌ها می‌تواند مفید هم باشد یا به طور کلی مضر است؟
- از طرف دیگر، رفتارسنجی آزمون شوندگان به کمک پرسشنامه نیز به مبانی علمی دیگری نیازمند است که عموم مباحث مطروحه در این زمینه در حوزه مطالعات رفتاری و روانشناسی سیاسی قرار دارد. ممکن است هر کسی ادعا کند که سرچشمه‌های سیاست از نگرش‌ها و رفتار شهروندان نشئت می‌گیرد طوری که حتی فرآیندهای سیاسی و نهادهای حکومتی نیز در پاسخ به نیازهای شهروندان ساختارمند شده‌اند. این ادعا می‌تواند آغاز کننده بحثی باشد که از سخنان سقراط و ارسطو تا صحبت‌های دانشمندان امروزی را در بر بگیرد (Dalton, 2000, p. 912). بنابراین رفتارسیاسی مؤلفه‌ای است که تعریف آن کمی دشوار به نظر می‌رسد. به طور کلی، رفتار سیاسی را می‌توان مجموعه عکس‌العمل‌های انسان در نظر گرفت که معطوف به قدرت و اقتدار است که ابتدا با رفتارهای مسالمت‌آمیز برای کسب قدرت شروع شده و در نهایت افراط‌گرایی، تروریسم، قتل و خشونت را در برمی‌گیرد (فتحی آشتیانی، ۱۳۸۵، ص. ۲۷-۲۹). در این تعریف، هر گونه فعالیت شهروند در ارتباط با قدرت سیاسی و حکومت، سیاسی تلقی می‌گردد. اما نگاه علمی به رفتار سیاسی در سال ۱۹۰۸ آغاز گردید. گراهام والاس (Graham Wallas) انگلیسی در کتاب «طبیعت بشر در سیاست - Human Nature in Politics» و متعاقباً آرتور بتلی (Arthur Bentley) آمریکایی در کتاب «فرآیند حکومت - The Process of Government: A Study of Social Pressures»، راه جدیدی را برای مطالعات رفتاری در حوزه علوم سیاسی آغاز نمودند (Eulau, Janowitz, & Eldersveld, 1956, p. 7).
- به طور کلی، رفتار شناسی سیاسی به دنبال پیدا کردن روشی جهت جداسازی مردمی است که نسبت به مسائل سیاسی کشور فعال هستند تا مردمی که از لحاظ سیاسی غیرفعالند. همچنین رسیدن به پاسخ این پرسش که فعالیت سیاسی چیست؟ و یا راه و روش یافتن پاسخ سؤال فوق کدام است؟ بدون شک پاسخ این دو سؤال وابسته به بررسی رفتار تک تک اشخاص جامعه است. جولیان وودوارد و المور وپر برای استخراج شاخص‌های رفتار

سیاسی، مصاحبه‌ای را میان ۸ هزار نفر از شهروندان آمریکایی ترتیب داده‌اند. نتیجه تحقیق این دو نشان می‌دهد که رفتار سیاسی شهروندان از پنج جریان مختلف تشکیل شده است. وودوارد این جریانات را اینگونه طبقه‌بندی می‌کند: ۱. رأی دادن و فعالیت انتخاباتی ۲. حمایت از یک گروه سیاسی از طریق عضویت در آن ۳. ارتباط گیری با شخصیت‌های پارلمانی ۴. عضویت در یک حزب سیاسی و تلاش در جهت ارتباط گیری با اعضای حزب در پارلمان ۵. مشارکت مقدماتی در سیاست از طریق گفتگو و بحث کردن با دوستان و آشنایان (Woodward & Roper, 1956, p. 133). وودوارد معتقد است که اعتبار ظاهری (Face Validity) این شاخص‌ها برای سنجش مشارکت سیاسی کفایت می‌کند چراکه الگوهای رفتاری تحت تأثیری مؤلفه‌های زیادی همچون جغرافیا و فرهنگ، طیف وسیعی را شامل می‌گردند.

وودوارد بیشتر بر اساس رفتار انتخاباتی و دموکراتیک رأی دهندگان آمریکایی به استخراج این شاخص‌های پرداخته است و با توجه به تعریفی که در این اثر از رفتار سیاسی ارائه شده است، نمی‌توان این پرسشنامه و شاخص‌های آن را جامع و مانع نامید. با این حال اثر وودوارد می‌تواند چارچوب کلی برای ارائه شاخص جهت ارزیابی رفتار سیاسی طبق تعریف مطرح شده در اختیار قرار دهد. از سوی دیگر پرسشنامه وی برای آزمون‌شوندگان آمریکایی طراحی شده است که تجربه دموکراتیک طولانی‌تری نسبت به سایر کشورها داشته‌اند. پس با توجه به اینکه کشور ایران مدت زمان اندکی است که تجربه فرآیندهای انتخاباتی را به خود دیده و فعالیت سیاسی چند دهه‌ای است که در کشور رواج پیدا کرده است، انتظار می‌رود تا شهروندان با محافظه‌کاری بیشتری درباره رفتار سیاسی خود نظر دهند. در نتیجه پرسش بر اساس تجربه قبلی افراد ممکن است با خطای بیشتری همراه گردد. از این رو پرسش‌های طراحی شده در تحقیق حاضر ماهیت انتزاعی‌تری خواهند داشت. شاخص‌های مورد نظر برای سنجش مشارکت سیاسی به شرح ذیل است:

۱. مطالعه روزنامه، گوش دادن به اخبار، پرس و جو درباره وقایع سیاسی اتفاق افتاده در طول روز.

۲. بحث کردن و شرکت در سخنرانی‌ها و میتینگ‌های سیاسی.

۳. مشارکت در انتخابات به عنوان رأی دهنده و هوادار یک کاندیدای خاص.

۴. عضویت در ستادهای انتخاباتی متعلق به کاندیداها.

۵. عضویت در گروه‌های سیاسی، احزاب و حتی گروه‌های نفوذ.

۶. تماس با نخبگان سیاسی.

۷. شرکت در فعالیت‌های اعتراضی و تظاهرات.

از سوی دیگر، شاخص‌های مورد نظر برای سنجش مطالبات مدنی و اقتصادی دانشجویان، شکلی مقایسه‌ای دارد. بدین ترتیب که ابتدا از آن‌ها به گونه‌ای سؤال خواهد شد تا مشخص شود که آیا اصلاً مطالبات مدنی و اقتصادی مشخصی دارند یا خیر؟ و پس از مشخص شدن این مسئله، مقایسه میان تقاضاهای مدنی و اقتصادی آن‌ها مطرح خواهد شد. تقاضاهای مدنی شامل تقاضا برای آزادی بیان، آزادی در استفاده از فضای مجازی و آزادی مطبوعات است. از طرفی تقاضاهای اقتصادی، تقاضا برای کنترل تورم، کاهش نرخ بیکاری و ثبات بازار سرمایه (ارز و طلا) را در برمی‌گیرد. بدون شک مطالبات مدنی و اقتصادی طیف وسیعی از موارد را در بر می‌گیرند اما از آنجاییکه این موارد در دو سال اخیر به عنوان دغدغه‌های اصلی جامعه مطرح شده است و از طرفی محدودیت در طرح سؤالات پرسشنامه سبب گردیده است تا صرفاً این موارد به عنوان شاخص‌های ارزیابی مطالبات مدنی و اقتصادی شهروندان، یا همان دانشجویان دانشگاه تهران، مدنظر قرار گیرد.

۳-۲. مقیاس‌سازی و نمونه‌گیری

جهت طراحی پرسشنامه، ابتدا از تکنیک مقیاس‌سازی لیکرت (Likert) استفاده شده است. مقیاس‌سازی لیکرت فن بسیار ساده‌ای است که به موجب آن یک رشته گزاره به هر پاسخگو ارائه می‌شود و از وی خواسته می‌شود که نسبت به آن گزاره داوری کند (مانه‌ایم و ریچ، ۱۳۷۷، ص. ۲۶۲). برای محاسبه حجم نمونه مورد نظر نیز از جداولی از پیش آماده، استفاده شده است. یکی از مشهورترین این جداول، جدول کرجسی و مورگان می‌باشد که در سال ۱۹۷۰ مطرح گردیده است. این جدول با استفاده از فرمول‌های پیچیده تهیه و تنظیم شده است و حجم نمونه‌ها در آن با درجه دقت ۰,۰۵ در نظر گرفته شده است. جامعه آماری این تحقیق دانشجویان دانشگاه تهران می‌باشد. به نقل از سایت دانشگاه تهران، تعداد دانشجویان این دانشگاه با جداسازی دانشجویان مقیم خوابگاه بالغ بر ۳۳ هزار نفر است (University of Tehran, 2014). حجم نمونه مناسب برای یک جامعه آماری ۳۰ هزار نفره ۳۷۹ نفر منظور گردیده و نمونه ۳۸۰ نفری مطلوب جامعه آماری ۴۰ هزار نفری محاسبه شده است (Krejcie & Morgan, 1970, p. 608). بر این اساس، نمونه ۳۹۰ نفری برای انجام تحقیق حاضر، انتخاب شده است که از این میان ۵۵ درصد افراد دارای جنسیت زن، ۴۱ درصد مرد و ۴ درصد جنسیت ذکر نشده دارند. ۵۸,۵ درصد آزمون شوندگان در مقطع کارشناسی، ۳۱ درصد ارشد و ۷ درصد دانشجوی مقطع دکتری بوده‌اند و از میان کل آزمون شوندگان، ۳,۵ درصد از ذکر مقطع تحصیلی خود صرف نظر کرده‌اند.

۳-۳. اعتبارسنجی پرسشنامه

روایی آزمون عبارت است از توانایی ابزار مورد نظر در اندازه‌گیری صفتی که آزمون برای اندازه‌گیری آن ساخته می‌شود. از سوی دیگر پایایی یک وسیله اندازه‌گیری عمدتاً به دقت حاصل از آن اشاره دارد. پایایی اساساً به اعتمادپذیری، دقت، ثبات و تکرارپذیری یک پرسشنامه می‌پردازد (مؤمنی، ۱۳۸۶، ص. ۲۰۶). روایی سنجی اما صورت‌های مختلفی دارد. روایی ظاهری، محتوایی، سازه و تحلیل عاملی از جمله معروفترین‌های آن می‌باشند. این پرسشنامه دارای روایی ظاهری است از آنجا که همبستگی میان متغیرها لحاظ شده است. همچنین روایی سازه و محتوا، که بسیار به یکدیگر نزدیک می‌باشند، نیز در مورد این پرسشنامه صادق است چراکه همبستگی تئوریک میان شاخص‌های استخراج شده، همانطور که در ابتدای بخش سوم مقاله مفصلاً توضیح داده شد، وجود دارد. با این حال جهت نمایش این ارتباط نظری میان متغیرها و شاخص‌های تشکیل‌دهنده هر متغیر، روش تحلیل عامل (Factor Analysis) مورد استفاده قرار گرفته است. برای انجام تحلیل عاملی نیز می‌بایست قبل از هر چیزی از این مسأله اطمینان حاصل گردد که آیا می‌توان داده‌های موجود را برای تحلیل مورد استفاده قرار داد یا خیر؟ به عبارت دیگر، آیا تعداد داده‌های مورد نظر برای تحلیل عاملی مناسب است یا خیر؟ بدین منظور از شاخص KMO: Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy و آزمون بارتلت (Bartlett's Test of Sphericity) استفاده می‌شود. اگر مقدار شاخص KMO نزدیک به یک باشد، داده‌های مورد نظر برای تحلیل عاملی مناسب است و در غیر اینصورت، مقادیر کمتر از ۰/۶ برای تحلیل عاملی چندان مناسب نمی‌باشد. همچنین اگر sig آزمون بارتلت کوچکتر از ۰,۰۵ باشد، نمونه برای تحلیل عاملی مناسب تلقی می‌شود (مؤمنی، ۱۳۸۶، صص. ۱۹۷-۱۹۳). مقدار شاخص KMO برای داده‌های موجود ۰,۷۹۳ و sig آزمون بارتلت برابر ۰,۰۰۰ می‌باشد که نشان از مناسب بودن نمونه برای استخراج عوامل دارد. برای سنجش پایایی پرسشنامه نیز از فرمول ضریب آلفای کرونباخ (Cronbach's Alpha) استفاده شده است. لازم به ذکر است اندازه‌گیری این ضریب به کمک نرم‌افزار SPSS به سهولت میسر خواهد بود. چنانچه ضریب آلفای یک پرسشنامه بین ۰,۷ تا ۰,۹ باشد، آن پرسشنامه دارای اعتبار خواهد بود (Tavakol & Dennick, 2011, p. 54). نمره آلفای بدست آمده بر روی تعداد ۳۰ نفر از آزمون‌شوندگان مقدار عددی ۰,۷۲۵ را نشان می‌دهد که حکایت از معتبر بودن پرسشنامه دارد. ضریب آلفای و روایی هر یک متغیرها در «جدول شماره ۱» اشاره شده است. شایان ذکر است که

روایی سازه برای هر یک از مقادیر اشتراک استخراجی بسیار کوچک یا کمتر از ۰,۵ مورد تأیید نمی‌باشد.

جدول شماره ۱: ضریب آلفای کرونباخ و مقادیر استخراجی از تحلیل عاملی برای سنجش پایایی و روایی پرسشنامه

فایده‌مندی برنامه هسته‌ای	اهداف برنامه هسته‌ای	نوع رسانه	ارزیابی شرایط اقتصادی و سیاسی	تقاضای سیاسی و اقتصادی	سطح رفتار سیاسی	ارزیابی میزان اثرگذاری تحریم‌ها	تصویر ذهنی افراد از آمریکا	متغیر
۰,۷۲۶	۰,۷۲۸	۰,۷۱۹	۰,۷۵۶	۰,۷۱۵	۰,۷۲۶	۰,۷۰۶	۰,۷۱۱	آلفای کرونباخ
۰,۵۵۸	۰,۵۵۵	۰,۵۰۴	۰,۵۳۵	۰,۶۷۵	۰,۵۷۹	۰,۷۴۸	۰,۵۴۶	مقادیر اشتراک استخراجی

۴. آنالیز آماری داده‌ها

در ابتدا لازم است تا به ارائه برخی از آمارهای توصیفی مربوط به متغیرهای پژوهش پرداخته شود. بر همین اساس بنا بر رعایت اختصار، برخی از مهمترین آمارهای توصیفی بدست آمده از تجزیه و تحلیل داده‌ها تشریح می‌گردد: ۹۱,۴ درصد افراد تصویر اولیه خوشایندی از آمریکا دارند. ۵ درصد آنان بی تفاوت بوده و ۱,۶ درصد تجربه اولیه خود را ناخوشایند توصیف نموده‌اند؛ و بدیهی است که مابقی موارد از ذکر تجربه خود پرهیز نموده‌اند. با این حال، ۲۶,۷ درصد از دانشجویان تصویر ثانویه ناخوشایندی نسبت به ایالات متحده آمریکا و سیاست‌های آن کشور دارند. ۱۴,۲ درصد تصویری خوشایند داشته و ۵۹,۱ درصد نسبت به موارد مذکور بی تفاوتند. از طرفی ارزیابی دانشجویان از میزان اثرگذاری تحریم‌های ایالات متحده آمریکا بر ایران متفاوت است. تنها ۲,۳ درصد این دسته از تحریم‌ها را برای کشور سودمند می‌دانند. ۳۸,۳ درصد تحریم‌ها را اثرگذار دانسته و ناخوشایند ارزیابی می‌کنند و ۵۷,۸ درصد معتقدند که تحریم‌ها تغییری در شرایط کشور ایجاد نکرده است. سطح رفتار و مشارکت سیاسی ۵۳,۹ درصد دانشجویان طبیعی قلمداد می‌گردد. ۶ درصد منفعل و ۳۶ درصد فعال می‌باشند. همچنین ۸۴,۲ درصد دانشجویان وضعیت اقتصادی کشور را نامناسب، ۱۵ درصد طبیعی و ۰,۸ درصد آن را مناسب و رو به بهبود ارزیابی می‌کنند. طبیعی است که مقادیر ذکر نشده و داده‌های از دست رفته در این توصیف قید نگردیده است. علاوه بر موارد فوق، توصیف برخی دیگر از شاخص‌ها در ادامه مقاله و در جداول متناظر مربوط به متغیرهای فرعی دسته دوم قابل بررسی است.

فرضیه اصلی تحقیق حاضر با توجه به بیان مسأله، سوالات و اهداف تحقیق و همچنین گروه بندی عوامل، به چندین فرضیه فرعی تقسیم شده است و ارتباط هر یک از متغیرها در قالب این فرضیات فرعی بررسی گردیده تا در نهایت ارتباط فرضیه اصلی تحقیق مورد بررسی قرار گیرد. نمونه گیری تحقیق تصادفی بوده و پس از بررسی وضعیت نرمال بودن داده‌ها نتیجه بر این شد که آمار پارامتریک به دلیل نرمال نبودن نمونه، قابلیت استفاده ندارند. این به وضعیت به رفتار نمونه و مشاهدات بستگی دارد. لذا، اثبات یا رد فرضیات فرعی پژوهش به کمک ضریب همبستگی اسپیرمن (Spearsman Correlation Coefficient) بررسی شده است. فرضیات فرعی نیز با توجه به اهداف پژوهش و بیان مسأله به دو دسته تقسیم شده‌اند. دسته اول فرضیه‌های فرعی مربوط به مؤلفه‌های اصلی و دسته دوم مربوط به مؤلفه‌های فرعی پژوهش می‌باشند. فهرست فرضیات فرعی دسته اول به این شرح است:

۱. بین تصویر دانشجویان از کشور ایالات متحده آمریکا و ارزیابی آنان از میزان اثرگذاری تحریم‌ها ارتباط معناداری وجود دارد.
  ۲. بین ارزیابی دانشجویان از میزان اثرگذاری تحریم‌ها و سطح رفتار سیاسی آنان ارتباط است.
  ۳. میان سطح رفتار سیاسی دانشجویان و نوع مطالباتشان ارتباط معناداری وجود دارد.
  ۴. ارزیابی دانشجویان از میزان اثرگذاری تحریم‌ها با نوع مطالباتشان مرتبط است.
  ۵. ارزیابی دانشجویان از شرایط اقتصادی و سیاسی کشور با نوع مطالباتشان مرتبط است.
  ۶. بین ارزیابی دانشجویان از میزان اثرگذاری تحریم‌ها و ارزیابی آنان از شرایط اقتصادی و سیاسی کشور ارتباط وجود دارد.
- مشخصاً H_0 یا فرضیه صفر هر یک از فرضیات مذکور، سنجش ارتباط میان دو متغیر در قالب منفی آن را در بر می‌گیرد. در نتیجه با رد فرضیات صفر، فرضیات فوق تأیید می‌گردند. یادآوری مجدد آنکه مقدار سطح معناداری یا همان Sig کمتر ۰,۰۵ به معنی رد فرضیه صفر خواهد بود. ارتباط میان متغیرهای مطرح شده به شرح «جدول شماره ۲» می‌باشد.

جدول شماره ۲: همبستگی میان متغیرهای فرضیه‌های فرعی دسته اول

همبستگی مؤلفه‌های اصلی		تصویر ذهنی افراد از آمریکا	ارزیابی میزان اثرگذاری تحریم‌ها	سطح رفتار سیاسی	تقاضای سیاسی و اقتصادی	ارزیابی شرایط اقتصادی و سیاسی	
ضریب اسپیرسمن	تصویر ذهنی افراد از آمریکا	ضریب همبستگی	۱,۰۰۰	۰,۰۰۶	-۰,۰۹۵	۰,۰۱۴	-۰,۲۷۸
		سطح معنی داری دو طرفه	-	۰,۹۱۰	۰,۰۶۸	۰,۷۸۳	۰,۰۰۰
	ارزیابی میزان اثرگذاری	ضریب همبستگی	۰,۰۰۶	۱,۰۰۰	۰,۰۶۵	۰,۰۳۸	-۰,۱۸۷

تحریم‌ها	سطح معنی داری دو طرفه	۰,۹۱۰	-	۰,۲۱۷	۰,۴۶۳	۰,۰۰۰
	ضریب همبستگی	-۰,۰۹۵	۰,۰۶۵	۱,۰۰۰	-۰,۱۶۲	۰,۰۸۷
سطح رفتار سیاسی	سطح معنی داری دو طرفه	۰,۰۶۸	۰,۲۱۷	-	۰,۰۰۲	۰,۰۹۴
	ضریب همبستگی	۰,۰۱۴	۰,۰۳۸	-۰,۱۶۲	۱,۰۰۰	۰,۱۷۶
تقاضای سیاسی و اقتصادی	سطح معنی داری دو طرفه	۰,۷۸۳	۰,۴۶۳	۰,۰۰۲	-	۰,۰۰۱
	ضریب همبستگی	-۰,۲۷۸	-۰,۱۸۷	۰,۰۸۷	۰,۱۷۶	۱,۰۰۰
ارزیابی شرایط اقتصادی و سیاسی	سطح معنی داری دو طرفه	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۹۴	۰,۰۰۱	-
	ضریب همبستگی	-۰,۲۷۸	-۰,۱۸۷	۰,۰۸۷	۰,۱۷۶	۱,۰۰۰

نتایج بدست آمده از تفسیر مقادیر عددی جدول فوق نشان می‌دهد که سه فرضیه از فرضیه‌های فرعی تحقیق رد می‌شوند و سه فرضیه دیگر مورد تأیید قرار می‌گیرند. به کمک ضریب همبستگی موجود می‌توان نوع رابطه میان مؤلفه‌ها را نیز مشخص نمود. ضرایب مثبت ارتباط مستقیم و ضرایب منفی ارتباط معکوس میان متغیرها را نشان می‌دهد. خلاصه موارد مذکور در «جدول شماره ۳» تشریح گردیده است.

جدول شماره ۳: بررسی نتایج بدست آمده از آزمون فرضیه های فرعی دسته اول

فرضیه اول	فرضیه دوم	فرضیه سوم	فرضیه چهارم	فرضیه پنجم	فرضیه ششم
رد شد	رد شد	تأیید شد	رد شد	تأیید شد	تأیید شد
۰,۰۰۶	۰,۰۶۵	-۰,۱۶۲	۰,۰۳۸	-۰,۱۸۷	۰,۱۷۶

دسته دوم از فرضیه‌های فرعی، مربوط به مؤلفه‌های فرعی ذکر شده می‌باشند. مجدداً لازم به توضیح به نظر می‌رسد که دسته‌بندی فوق صرفاً جهت فهم بهتر مطالب و رعایت جنبه‌های بصری این اثر صورت گرفته است. فهرست فرضیه‌های فرعی دسته دوم به شرح زیر است:

۱. میان نوع رسانه‌های مورد استفاده توسط دانشجویان و ارزیابی آنان از نیت دولت جمهوری اسلامی ایران در قبال برنامه هسته‌ای کشور ارتباط معنا داری وجود دارد.

۲. میان نوع رسانه‌های مورد استفاده توسط دانشجویان و ارزیابی آنان از میزان فایده‌مندی برنامه هسته‌ای کشور ارتباط معناداری وجود دارد.
۳. میان نوع رسانه‌های مورد استفاده توسط دانشجویان و ارزیابی آنان از میزان اثرگذاری تحریم‌ها ارتباط وجود دارد.
۴. ارزیابی دانشجویان از میزان اثرگذاری تحریم‌ها با ارزیابی آنان از نیات دولت جمهوری اسلامی ایران در قبال برنامه هسته‌ای کشور مرتبط است.
۵. ارزیابی دانشجویان از میزان اثرگذاری تحریم‌ها با ارزیابی آنان از میزان فایده‌مندی برنامه هسته‌ای کشور مرتبط است.

جدول شماره ۴: همبستگی میان متغیرهای فرضیه‌های فرعی دسته دوم

همبستگی مؤلفه‌های فرعی		نوع رسانه	ارزیابی میزان اثرگذاری تحریم‌ها	اهداف برنامه هسته‌ای	اهداف برنامه هسته‌ای	
ضریب اسپیرسمن	نوع رسانه	ضریب همبستگی	۱,۰۰۰	-۰,۱۴۰	-۰,۲۲۸	-۰,۲۲۵
		سطح معنی داری دو طرفه	-	۰,۰۰۷	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰
	ارزیابی میزان اثرگذاری تحریم‌ها	ضریب همبستگی	۰,۱۴۰	۱,۰۰۰	۰,۱۲۲	۰,۱۷۲
		سطح معنی داری دو طرفه	۰,۰۰۷	-	۰,۰۱۷	۰,۰۰۱
	اهداف برنامه هسته‌ای	ضریب همبستگی	۰,۲۲۸	۰,۱۲۲	۱,۰۰۰	۰,۴۸۰
		سطح معنی داری دو طرفه	۰,۰۰۰	۰,۰۱۷	.	۰,۰۰۰
	فایده‌مندی برنامه هسته‌ای	ضریب همبستگی	۰,۲۲۵	۰,۱۷۲	۰,۴۸۰	۱,۰۰۰
		سطح معنی داری دو طرفه	۰,۰۰۰	۰,۰۰۱	۰,۰۰۰	-

نتایج بدست آمده از ضرایب همبستگی اسپیرسمن میان متغیرهای فرضیات فرعی نشان می‌دهد که همه فرضیه‌های در نظر گرفته شده تأیید شده‌اند. علاوه بر این، مشخص شدن نوع همبستگی مؤلفه‌ها نیز می‌تواند پژوهش را به سمت نتایج پیش‌بینی شده خود نزدیک‌تر سازد. خلاصه موارد مذکور را می‌توان در قالب «جدول شماره ۵» نمایش داد.

جدول شماره ۵: بررسی نتایج بدست آمده از آزمون فرضیه‌های فرعی دسته دوم

فرضیه اول	فرضیه دوم	فرضیه سوم	فرضیه چهارم	فرضیه پنجم	تأیید/رد
تأیید شد	تأیید شد	تأیید شد	تأیید شد	تأیید شد	همبستگی
-۰,۲۲۸	-۰,۲۲۵	۰,۱۴۰	۰,۱۲۲	۰,۱۷۲	

برای تشخیص بهتر اهمیت هر یک از پاسخ‌های داده شده به جداول متناظر (Correspondence Tables) نیازمندیم. استفاده از جداول متناظر نشان می‌دهد که استفاده از یک نوع رسانه خاص می‌تواند بر ارزیابی افراد از نیاز کشور به انرژی هسته‌ای و میزان اثرگذاری تحریم‌ها مؤثر واقع گردد. به طور مثال، ۰,۰۰ درصد از افرادی که شبکه‌های رسانه‌ای داخلی را استفاده می‌کنند معتقدند نیت دولت ایران از پیشبرد برنامه هسته‌ای کشور ساخت بمب اتم است و به همین شکل، ۰,۰۰ درصد از استفاده‌کننده‌های شبکه‌های رسانه‌ای خارجی تحریم‌ها را بی‌اثر می‌دانند. هرچند درصد کل پاسخ‌دهندگان این دو مؤلفه پایین به نظر می‌رسد اما نبود حتی یک نفر پاسخ‌دهنده متفاوت، نشان از تأثیرگذاری بالای این رسانه‌ها بر ارزیابی افراد از آثار تحریم‌ها می‌دهد. از طرف دیگر ۴۹,۵ درصد از افرادی که از رسانه‌های فارسی زبان خارج از کشور استفاده می‌کنند، تحریم‌ها را شدیداً اثرگذار ارزیابی کرده‌اند. همچنین این افراد به میزان ۵۰,۸ درصد معتقدند ایران به انرژی نیازمند است اما دستیابی به آن پر هزینه بوده و مفید نمی‌باشد. تشریح بیشتر ارتباط میان این چهار متغیر فرضیه‌های فرعی در جداول زیر قابل توجه است:

جدول شماره ۶: رابطه درصدی و متناظر میان نوع رسانه مورد استفاده و ارزیابی از نیت دولت ایران در پیشبرد

برنامه هسته‌ای از بررسی ۳۷۶ داده

نوع رسانه مورد استفاده	نیت دولت ایران از پیشبرد برنامه هسته‌ای از نگاه دانشجویان				مقدار داده‌ها از کل
	نیاز به انرژی هسته‌ای	تا حدی نیازمند است	قدرت نمایی در منطقه	ساخت بمب اتم	
همه رسانه‌ها	۳۵,۷	۱۴,۶	۳۵,۷	۱۴	۴۱,۸
خارجی	۳۳,۳	۱۶,۷	۳۳,۳	۱۶,۷	۳,۲
فارسی زبان خارجی	۲۵	۱۵	۴۷,۵	۱۲,۵	۳۱,۹
داخلی	۷۱,۳	۱۱,۵	۱۷,۲	۰,۰۰	۳۳,۱
مقدار داده‌ها از کل	۴۰,۴	۱۴,۱	۳۵,۱	۱۰,۴	۱۰۰

جدول شماره ۷: رابطه درصدی و متناظر میان نوع رسانه مورد استفاده و فایده‌مندی برنامه هسته‌ای از بررسی

داده ۳۷۸

نوع رسانه مورد استفاده	فایده‌مندی برنامه هسته‌ای ایران از نگاه دانشجویان			
	نیاز داریم	تأیدی نیازمندیم	پرهزینه است	به هیچ وجه نیاز نداریم
همه رسانه‌ها	۱۸,۹	۵۴,۷	۱۵,۷	۱۰,۷
خارجی	۸,۳۳	۳۳,۳۳	۳۳,۳۳	۲۵
فارسی زبان خارجی	۱۹,۲	۵۰,۸	۲۴,۲	۵,۸
داخلی	۵۶,۳	۳۴,۵	۶,۹	۲,۴
مقدار داده‌ها از کل	۲۷,۲۵	۴۸,۱۵	۱۶,۹	۷,۷

جدول شماره ۸: رابطه درصدی و متناظر میان نوع رسانه مورد استفاده و ارزیابی از میزان اثرگذاری تحریم‌ها از

بررسی ۳۷۴ داده

نوع رسانه مورد استفاده	ارزیابی از میزان اثرگذاری تحریم‌ها		
	بی اثر	طبیعی	اثرگذار
همه رسانه‌ها	۲,۵	۵۵,۴	۴۲
خارجی	۰,۰۰	۸۳,۳۳	۱۶,۶۶
فارسی زبان خارجی	۱,۷	۴۸,۷	۴۹,۵
داخلی	۳,۵	۷۴,۴	۲۲,۱
مقدار داده‌ها از کل	۲,۴	۵۸,۶	۳۹

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادات

مجموع نتایج بدست آمده از تجزیه و تحلیل داده‌های پرسشنامه و پیشنهادات نگارندگان مقاله به شرح ذیل قابل بیان می‌باشد:

۱. میان ارزیابی افراد از میزان اثرگذاری تحریم‌ها و ارزیابی آنان از شرایط اقتصادی و سیاسی کشور ارتباط معکوس معناداری وجود دارد. هر چه افراد تحریم‌ها را مؤثرتر تصور کنند، ارزیابی‌شان از شرایط اقتصادی و سیاسی کشور نیز وخیم‌تر خواهد بود. ۲. میان سطح رفتار سیاسی افراد و نوع مطالبات دانشجویان نیز ارتباط منفی وجود دارد. یعنی هرچه افراد از لحاظ مشارکت سیاسی فعال‌تر باشند، یعنی سطح رفتار سیاسی آن‌ها افزایش پیدا کند، مطالبات مدنی‌شان را بر مطالبات اقتصادی‌شان ارجح می‌دانند. این مسئله نشان از ابطال

فرضیه اولیه پژوهشگر دارد. ۳. افرادی که شرایط اقتصادی و سیاسی کشور را بحرانی تر و وخیم تر ارزیابی کرده اند نوع مطالباتشان مدنی تر بوده است. این یعنی میان ارزیابی افراد از شرایط اقتصادی و سیاسی کشور و نوع مطالباتشان ارتباط مستقیم وجود دارد. ۴. میان نوع رسانه مورد استفاده توسط دانشجویان و ارزیابی آنان از نیت دولت ایران برای پیشبرد پرونده هسته‌ای و میزان فایده‌مندی این برنامه برای کشورشان همبستگی معناداری وجود دارد. به این معنا مشخص می‌گردد افرادی که از رسانه‌های فارسی‌زبان خارج از کشور بیشتر استفاده می‌کنند، نیت دولت ایران را برای پیشبرد پرونده هسته‌ای امنیتی تر تلقی می‌کنند. علاوه بر این مسئله، افراد استفاده کننده از رسانه‌های فارسی زبان خارجی کمتر از افرادی که از رسانه‌های داخل ایران استفاده می‌کنند، انرژی هسته‌ای را برای کشور مفید می‌دانند. ۵. رسانه‌ها بر نحوه ارزیابی افراد از میزان اثرگذاری تحریم‌ها نیز مؤثر واقع شده‌اند. افرادی که از رسانه‌های داخلی بیشتر استفاده می‌کنند، تحریم‌ها را کمتر مؤثر می‌دانند تا افرادی که از رسانه‌های فارسی زبان خارجی استفاده می‌کنند؛ در واقع نسبت آنان متفاوت و معکوس بوده است. ۶. نحوه ارزیابی دانشجویان از شدت و میزان اثرگذاری تحریم‌ها نیز بر تصور آنان از نیت دولت ایران برای پیشبرد برنامه هسته‌ای و میزان فایده‌مندی این پروژه برای کشور مؤثر بوده است؛ طوری که افرادی با میزان ارزیابی شدیدتر از میزان اثرگذاری تحریم‌ها نگاه منفی تری نسبت به فایده‌مندی پیشبرد برنامه هسته‌ای برای کشور دارند. عموم این افراد نیت دولت ایران را مواردی چون تلاش برای کسب بمب اتم و یا قدرت نمایی در منطقه توصیف نموده‌اند.

در نهایت اینکه، نویسندگان مقاله حاضر به محققان علاقه‌مند در این زمینه توصیه کرده که جامعه آماری تحقیق خود را نسبت به پژوهش حاضر گسترده تر نمایند؛ چراکه فرضیه تحقیق حاضر از قدرت تعمیم‌پذیری پایینی برخوردار است؛ علت این امر محدود بودن جامعه آماری فرضیه تحقیق است که به دلیل وجود محدودیت‌های مالی به این شکل انتخاب شده است. در واقع، پژوهشگر توصیه می‌نماید که در صورت تأمین امکانات و منابع مالی لازم از سوی مراکز پژوهشی، این اثر در سطح گسترده‌تری انجام گیرد.

پی‌نوشت

۱. مقاله حاضر برگرفته از رساله مقطع کارشناسی ارشد رشته روابط بین الملل دانشگاه تهران با عنوان «اثر ذهنی تحریم‌های ایالات متحده آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران و سطح رفتار سیاسی شهروندان ایرانی: نمونه موردی دانشجویان دانشگاه تهران» می‌باشد.

۲. در علوم شناختی، بیشتر صحبت از شناسایی و ادراک پدیده‌ها توسط قوه‌ی بینایی انسان است. بر همین اساس، تصویر یک شیء خاص، موضوع بحث است. اما این موضوع شناسایی می‌تواند یک پدیده یا یک رویداد هم باشد. بنابراین محدودیتی در تصویرسازی وجود ندارد.

۳. retina به معنی شبکه چشم است. retinal دستگاهی است که پلیس برای شناسایی هویت افراد استفاده می‌کند. کار این دستگاه به این شکل است که با اسکن کردن شبکه فرد، هویت وی را تشخیص می‌دهد. در اینجا منظور از تصویر گزارشگر، تصویر اولیه‌ای است که در آینده توسط شناسنده برای شناسایی اشیاء جدید مورد استفاده قرار می‌گیرد. در واقع میزان انطباق یک شیء با تصویر اولیه نزد شناسنده دارای اعتبار بیشتری است تا میزان انطباق آن با واقعیت موجود چراکه اساساً نزد شناسا تصویر اولیه حکم همان واقعیت را دارد.

۴. برای مطالعه بیشتر رجوع کنید به:

مارتا کاتم و دیگران (۱۳۸۶) مقدمه‌ای بر روانشناسی سیاسی، ترجمه: کمال خرازی و جواد علاقبند راد. فصل سوم

منابع

- اتکینسون، ریتا؛ و دیگران. (۱۳۸۸) زمینه روانشناسی هیلگارد. ترجمه: محمد تقی براهنی و دیگران. چاپ دهم. تهران: انتشارات رشد.
- رفیع پور، فرامرز. (۱۳۷۴) کندوکاو و پنداشته‌ها: مقدمه‌ای بر روش‌های شناخت جامعه و تحقیقات اجتماعی. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- ریو، جان مارشال. (۱۳۸۸) انگیزش و هیجان. ترجمه: یحیی سید محمدی. چاپ سیزدهم. تهران: نشر ویرایش.
- زهرانی، مصطفی. (۱۳۷۶) نظریه‌های تحریم اقتصادی تهران: مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.
- فالتزگراف، ریچارد؛ و دوئرتی، جیمز. (۱۳۷۲) نظریه‌های متعارض در روابط بین‌الملل. جلد دوم. ترجمه: علیرضا طیب و وحید بزرگی. تهران: قومس.
- فتحی آشتیانی، علی. (۱۳۸۵) مقدمه‌ای بر روانشناسی سیاسی. چاپ ششم. تهران: مؤسسه انتشارات بعثت.
- کاتم، مارتا؛ و دیگران. (۱۳۸۶) مقدمه‌ای بر روانشناسی سیاسی. ترجمه: کمال خرازی و جواد علاقبندراد. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- مؤمنی، منصور. (۱۳۸۶) تحلیل‌های آماری با استفاده از SPSS. تهران: کتاب نو.
- مانهایم، یارول؛ و ریچارد ریچ (۱۳۷۷) روش‌های تحقیق در علوم سیاسی: تحلیل تجربی. ترجمه: لیلا سازگار. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.

نوسل، کیم ریچارد؛ (۱۳۸۸) "مجازاتها". دانشنامه روابط بین الملل و سیاست جهان. ترجمه: علیرضا طیب. گردآورنده: مارتین گریفیتس. تهران: نشر نی. صص ۸۸۸-۸۹۰

- Andrew, M., & Khan, A. (2009). The Efficacy of UN Sanctions. *Security Dialogue*, 31, 279-292.
- Baard, P., Deci, E., & Ryan, R. (2004). Intrinsic Need Satisfaction: A Motivational Basis of Performance and Well-Being in Two Work Settings. *Journal of Applied Social Psychology*, 34, 2045-2068.
- Blanton, S. L. (1996). Images in Conflicts: the Case of Ronald Regen and El Salvador. *International Studies Quarterly*, 40, 23-44.
- Boulding, K. E. (1961). *Image: Knowledge in Life and Society*. University of Michigan Press.
- Dahlin, B. (2001). The Primacy of Cognition or – of Perception. *Science & Education*, 1, 453-475.
- Dalton, R. (2000). Citizen Attributes and Political Behavior. *Comparative Political Studies*, 33, 912-940.
- Deci, E., & Ryan, R. (1987). The Support of Autonomy and the Control of Behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 1024-1037.
- Elliot, K. A., Hufbauer, G. C., & Oegg, B. (2008). *The Concise Encyclopedia of Economics*. Library of Economics and Liberty.
- Eulau, H., Janowitz, M., & Eldersveld, S. (1956). *Political Behavior: A Reader in Theory and Research*. Gelencoe: Illionois.
- Farrell, J., & Asa, S. P. (1968). *Images and Reality in World Politics*. New York: Columbia Univesitu Press.
- Fiske, S. (2000). Stereotyping, Prejudice, and Discrimination at the Seam between the Centuries: Evolution, Culture, Mind, and Brain. *European Journal of Social Psychology*, 30, 299-322.
- Folkman, S., Lazarus, R., Gruen, R., & Delongis, A. (1986). Appraisal, coping, health status, and psychological symptoms. *Journal of personality and social psychology*, 50, 571-579.
- Galotti, K. (2013). *Cognitive Psychology In and Out of Laboratory*. Sage Publications.

- Hamilton, S. (2008). The Relationship between Perceived Body Image and Depression. *Student Journal of Psychological Sciene*, 1, 13-20.
- Holsti, O. (1968). Cognitive Dynamics and Images of the Enemy. In J. Farrell, & S. P. Asa, *Images and Reality in Worlg Politics*. New York: Columbia University Press.
- Hufbauer, G. C., Schott, J., & Elliott, K. A. (1985). *Economic Sanctions Reconsidered: History and Current Policy*. Washington D.C: Peter Institution for International Economic.
- Krejcie, R., & Morgan, D. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurment*, 607-610.
- Pickens, J. (2005). Attitudes and perceptions. *Organizational Behavior in Health Care*, 43-75.
- Tavakol, M., & Dennick, R. (2011). Making Sense of Cronbach's Alpha. *International Journal of Medical Education*, 53-55.
- University of Tehran. (2014, January 1). UT Overview, Facts & Figures. Retrieved July 24, 2014, from University of Tehran: <http://www.ut.ac.ir/en/contents/UT-OverView/Facts-Figures/Facts.and.Figures.html>
- Woodward, J., & Roper, E. (1956). Political Activity of American Citizens. In H. Eulau, S. Eldersveld, & M. Janowitz, *Political Behavior: A Reader in Theory and Research* (pp. 133-137). Glencoe: Illinois.
- Young, P. T. (1963). Emotion and Personality by Magda Arnold. *The American Journal of Psychology*, 76, 516-519.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی